

1999.02.13

## Londoni levél

### Vörös zászló alatt

A BBC 3 rádióadó elsősorban komolyzenét sugároz, de este tíz felé, ugyanennek a hallgatói rétegnek, szót és zenét elegyítő sorozatokat is, gondolatébresztő témákról. Legutóbb A kommunizmus és a művészetek címmel került műsorra ötrészes összeállítás hétfőtől péntekig, amelynek az ötletgazdája, szerkesztője és narrátora az 1956-ban fiatalon Angliába került Neuburg Pál volt.

Mivel a BBC 3 éppen a XX. század zenéjét mutatja be, felvethetőnek tűnt a műsorjavaslat, hogy essék szó a kommunizmusról mint a kor művészetét befolyásoló eszméről. Neuburg Pál úgy látja, hogy a kereszténység óta nem volt olyan eszme, amely ennyire jelentős mértékben motiválta volna – hosszabb időszakra kiterjedően – művészek egy számottevő rétegét. Erről pedig átfogó elemzés még nem készült. A szakirodalom szívesebben foglalkozik részletekkel: Majakovszkijjal vagy Brechtel, a proletáirodalommal vagy a szocreál festészettel. Pedig a központi téma alapos vizsgálatra érdemes. Elsősorban az, hogy mihez vezet, ha egy művészeti áramlat (vörös) zászlajára tűzi, hogy a cél a lelkek átformálása, és az így újjászülető ember átalakíthatja az egész világot. Az eszme ehhez azt is megkívánta, hogy a folyamatban részt vevő, magukat kommunistának valló művészek a saját személyiségüket alakítsák át. Az átalakítás-átalakulás vezérgondolatként jelen volt már a kezdet kezdetén, 1917-ben. Hirdette Majakovszkij, hirdették az orosz futuristák, konstruktivisták. Mejerhold agit-prop színháza a „közönség átformálására” törekedett. Einzenstein filmjeinek is ez volt a célja.

Neuburg Pál sorozata a témafelvetéssel indult, s már az első részben fejtegette, hogy ütközött a lelkes formamegújító igyekezet a tömegek tradicionalizmusával. Lenin is megjegyezte: „Én Puskint értem, de Majakovszkijt nem”. Az első ötéves terv beindításakor a dolgozók, a termelés felfuttatásának hősei dönthették el, hogy a formabontó művészet nem kell nekik, tehát nem kellhet a világnak sem. Majakovszkij emiatt bekövetkezett meghasonlása közrejátszott az öngyilkosságában.

A második műsor a „lélek mérnökeiről” és a manipulálásukról szólt, továbbá a szocialista realizmus fogalmának megszületéséről. Sokat vitatják, mit fed a meghatározás; leegyszerűsítve az a lényege, hogy szocialista realista művészet az, „amit a dolgozó megért”.

A harmadik folytatásban Neuburg Pál a bolsevik forradalomnak a német művészetre gyakorolt hatását illusztrálta példákkal. Bemutatta, hogyan lett anarchistából marxistává Brecht, hogyan hirdette a társadalomátalakítás gondolatát Georg Grosz és Piscator. A párt persze fegyelmet követelt az erre kevésbé kapható balos német művészekről és íróktól, az avantgárd iránt érzéketlen Lukács György magyarázta ezt cikkeiben Brechtnek.

Oroszországon kívül a leghosszabban életben maradt kommunista mozgalom az olaszoknál és a franciáknál létezik, s mivel a francia művészetben belüli hatása a figyelemre méltóbb, ennek szentelte következő huszonöt percét a sorozat. Például a szürrealista tábor egy része naiv kommunista hitének, hiszen Eluard és Aragon úgy látták, hogy a léleknek az ösztönökön át való „felszabadítása”, valamint a kommunista személyiségátformálási elmélet között párhuzamok vonhatók. A háború utáni Moszkva-barátság Picassót is a párthoz vonzotta, egészen addig, amíg Léger-vel együtt eltévelyedett formalistának bélyegezték őket Zsdanovék. Neuburg Pál a „Vörös maszk” címet adta a rádiósorozat e fejezetének. Aragon ugyanis egy ízben vörös maszkkal jelent meg a pártlap, a L'Humanité szokásos évi

népünnepélyén, ezt az arca elé tartotta, mondván, hogy a maszk vörös, de „sok minden van mögötte, amit ti, elvtársak nem ismertek”.

Ez logikusan vezetett a sorozat befejező részéhez, a magyarországi kommunista irodalom és művészet kialakulásához, majd jelentős egyéniségeinek meghasonlásához. A BBC múlt pénteken Kuczka Pétert, Méray Tibort, Kende Pétert, **Eörsi Istvánt** és Kovács Andrást szólaltatta meg. Ifjonti lelkesedéssel hittek egy új világ építésében, majd nyitott szemmel járva az országot meglátták, milyen alapvető különbség van az eszme és az arra hivatkozó diktatúra kíméletlen elnyomóeszközei között. Egy nagy becsapás önkéntes áldozatai voltak, s máig is lelkiismereti kérdés számukra, hogy azután mások becsapásának az eszközei lehettek.

A sorozat a hallgatottság szempontjából sikeres volt, s a műsor végső soron azt illusztrálta, hogy a világmegváltó igyekezet nem vezetett korszakos, nagy műalkotások létrejöttéhez. Igaza volt Márai Sándornak, aki szerint a politikába mártott művész pártossága arányában veszít súlyából.

**Sárközi Mátyás**